

TTB KİMYASAL GÖSTERİ KONTROL SİLAHLARIYLA TEMAS EDENLERİN SAĞLIK SORUNLARINI DEĞERLENDİRME RAPORU*

Özet: Türkiye'de 31 Mayıs 2013 günü başlayan barışçıl protestolara polis müdahalesi sonrası başlayan ve ülke geneline yaygınlaşan olaylarda gösteri kontrol ajanları olarak bilinen gaz ve sıvı kimyasallar ile tazyikli su, göz yaşartıcı gazlar, plastik mermiler ve coplar yoğun olarak kullanılmıştır. Hastanelere ve sağlık kuruluşlarına ciddi sağlık sorunları ve yaralanmalarla başvuranlar dışında çok büyük bir grubun kullanılan kimyasal gazlardan etkilendiği görülmüştür. Bu kapsamda Türk Tabipleri Birliği bünyesinde oluşturulan bir çalışma grubu ile ortaya çıkan sağlık sorunlarını değerlendirebilmek amacıyla web tabanlı bir çalışma yürütülmüştür. Çalışma için kullanılan kimyasalların etkilerini değerlendirebilmek amacıyla oluşturulan bir form kullanılmış ve bu form 6 Haziran günü TTB web sayfasından paylaşımına açılmıştır. Kısa süre içerisinde yoğun ilgi gören form ile bir hafta içerisinde 11.155 yanıt değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Göz yaşartıcı gaz, kimyasal, sağlık, web tabanlı araştırma.

Report of Turkish Medical Association on Health Problems Arising From Chemical Riot Control Weapons

Abstract: Tear gas, other gasses and liquid chemicals, water cannons (frequently with addition of some chemical substances in water), plastic bullets and batons were intensively used by the police in their interventions to legitimate and peaceful demonstrations that started on 31 May 2013, then spreading all over the country. It is observed that a very large group of people other than those applying to health facilities for serious health problems and injuries were also affected by chemical gasses used. In this context, a working group was formed under the Turkish Medical Association (TTB) to conduct a web-based work to assess emerging health problems. A questionnaire was designed to assess the effects of chemical used and this questionnaire was shared with respondents on the website of the TTB starting from June 6th. In a short period of time, 11.155 cases of exposure were received within such a short period as one week and these data were then evaluated. Since the use of chemicals by the police is continuing, data entry too is going on.

Keywords: Tear gas, chemical, health, web based survey.

I. Giriş

Ülkemizde toplumsal olaylarda güvenlik güçleri tarafından kullanımı giderek yaygınlaşan "gösteri kontrol ajanları" olarak adlandırılan ve gerçekte kimyasal silah kategorisinde olan maddeler, yaşanan son olaylarla bir kez daha ülke gündemine oturmuştur. Farklı özellikte kimyasal maddeleri içeren bu ajanlar, 1990'lı yıllardan başlayarak yaygınlaşmış ve farklı biçimlerde (spray, bomba benzeri göz yaşartıcı, iritan, engelleyici özellikte aerosol ve sıvı) kullanıma sokulmuştur.

Yaygın olarak gaz bombası ya da göz yaşartıcı bomba olarak bilinen "gösteri kontrol ajanları"nın 15'in üzerinde türü vardır. Bunların içinde en yaygın olanlar; chlorobenzylidenemalononitrile (CS), CR (dibenzoxazepine), chloroacetophenone (CN),

chlorodihydrophenarsazine (DM) ve oleoresinacapsicum (OC)'dur. Amerika ve Avrupa'da yaygın olarak kullanılan üç formu CS, CN ve OC'dir.

Kullanılan bu kimyasal maddelerin çok çeşitli sağlık etkileri bulunmaktadır. Başta göz, deri, solunum ve dolaşım sistemi olmak üzere birçok sistemde etki göstermekte hatta ölüme götüren hastalık süreçlerini tetiklediği bilinmektedir. Uzun dönemdeki etkileri ile ilgili yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, yüksek miktarlarda ve uzamış maruz kalmalarda toksik risklerin arttığı ve ölüme yol açabileceği bildirilmiştir.

Sağlık etkilerinin ortaya çıkmasını tetikleyen birçok etmen olabilir. Kullanılan gösteri kontrol aracının

*Raporun Toplum ve Hekim dergisi için düzenlenmiş ve kısaltılmış halidir. Raporun tam metnine <http://www.ttb.org.tr/index.php/Haberler/rapor-3904.html> adresinden ulaşılabilir.

cinsi, kimyasal özellikleri, maruz kalınan – temas edilen süre, mesafe, temas eden kişinin yaş, cinsiyet vb özellikleri, hastalık durumu gibi özellikler oluşacak etkiyi çeşitli yönlerden değiştirebilmektedir.

Genel olarak kullanılan bu kimyasal silahlar kullanıldıktan çok kısa süre sonra etki göstermeye başlamakta (3-5 saniye), vücuttaki etkileri ilk 15 – 60 dakika içinde yavaş yavaş azalarak kaybolmaktadır, deriden emilip sinir uçlarında biriktiğinden kişinin maddenin etkisinden kurtulması saatler alabilmektedir. Erişkinlerde, alışılmadık dışında yüksek doz karşılaşmalarda gecikmiş reaksiyonlara da rastlanabilir.

Kullanımının zararlı etkilerinin geçici olduğu ve sonuçlarının uzun sürmediği iddia edilse de, bu kimyasal maddelerin yarattıkları klinik tablo ve komplikasyonlar nedeniyle bu iddia ve sağlığa etkileriyle ilgili birçok soru gündeme gelmektedir.

Türkiye’de geçmişte, toplumsal olayları kontrol amacıyla farklı zamanlarda farklı şehirlerde kullanımı tepkiye yol açmış olsa da 31 Mayıs 2013 günü İstanbul’da meşru ve barışçıl bir gösteriye polis sert ve kabul edilemez müdahalesi ve şiddetiyle başlayan; İstanbul dışında çok sayıda şehirde yaygınlaşan gösterilerde gaz kullanımının eriştiği boyut kaygı verici ve insan sağlığına etkileri açısından kabul edilemez durumdadır. Polis, basında yer alan fotoğraf ve video kayıtlarında çok sayıda örneğinin görüldüğü gibi direkt olarak insanların üzerine gaz kapsüllerini yönelterek atış yapmakta, yalnız açık alanda kullanımı gereken gaz kapsüllerini kapalı mekanlarda da kullanarak ciddi sağlık sorunlarına yol açmaktadır.

Kimyasalların aşırı, sorumsuz ve kasıtlı kullanımı, kısa erimde sağlık sorunlarına, yaralanmalara, organ kayıplarına ve ölümlere yol açmıştır. Uzun erimde ise ne gibi etkiler doğuracağı bilinmemesi ve olası etkileri derin bir endişe doğurmaktadır. Çeşitli kimyasalların evlere, işyerlerine, geçici ilkyardım birimlerine, metro istasyonlarına, hatta hastanelere kadar ulaşabilen yoğunlukta ve yaygınlıkta kullanımı sorunun sadece gösteri yapılan alanlarla sınırlı olmadığına işaret etmektedir.

TTB tarafından derlenen bilgilere göre, 31 Mayıs-24 Haziran 2013 tarihleri arasında meydana gelen olaylarda dört kişi ölmüş (Mehmet Ayvalıtaş Abdullah Cömert, Mustafa Sarı Ethem Sarısülük), sekiz bin kişi yaralanmıştır. 11 insanımız gözünü kaybetmiştir. Yaralanma ve sağlık hizmeti ihtiyacının türleri biber

gazına bağlı yüzeysel yangılar ve solunum sıkıntıları, astım krizi, epilepsi atakları, yakından atılan biber gazı kapsülleri, plastik mermiler ve darpa bağlı kas-iskelet sistemi yaralanmaları (yumuşak doku zedelenmeleri, kesiler, yanıklar, basit kırıklardan sekel bırakacak ciddiyete sahip açık/kapalı kırıklar), kafa travmaları, plastik mermilerden kaynaklı görme kayıplarına varan göz problemleri ve karın içi organ yaralanmaları biçiminde belirtilmektedir. Bu bulguların bir kısmı plastik mermi, darp gibi sebeplerle oluşmuşsa da önemli bir bölümünün doğrudan veya yakından atılan gaz kapsülleri ile ilgili olduğu bilinmektedir. Güvenlik güçleri giderek daha farklı kimyasal maddeler kullanmakta, müdahalelerin şiddeti ve sağlık etkileri artış eğilimi göstermektedir.

Hastanelere ve sağlık kuruluşlarına ciddi sağlık sorunları ve yaralanmalarla başvurular dışında çok büyük bir grubun kullanılan kimyasal gazlardan etkilendiği bilinmektedir.

Türk Tabipleri Birliği sürecin başından itibaren gerek Tabip Odaları aracılığıyla yürütülen ilkyardım ve sağlık hizmetleri etkinlikleri, gerek raporlama, izleme, değerlendirme çalışmaları ve basın açıklamaları ile gerekse de gösteri kontrol ajanları ile ilgili bilgi üretimi ve paylaşımı ile mesleki ve insani sorumluluğunu yerine getirmeye çaba harcamaktadır. Bu çalışmalara ek olarak kullanılan kimyasallara maruz kalanların yaşadıkları sağlık sorunlarının değerlendirilmesi amacıyla bu raporda bulguları açıklanan çalışma başlatılmıştır.

II. Bulgular

Oluşturulmasının ardından internet üzerinden TTB web sayfasından kullanıma açılan “Kimyasal Silah / Gösteri Kontrol Ajanlarına Maruz Kalma Değerlendirme Formu” nu kısa sürede çok sayıda kişi yanıtlamıştır. Yanıtların değerlendirilmesi ilk olarak ilk yedi bin yanıt üzerinden 10 Haziran 2013 tarihinde kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Bu raporda ise veriler 11.155 yanıtı içermektedir. Verilen yanıtlar aşağıdaki tablo ve grafiklerde özetlenmeye çalışılmıştır, sorulara verilen yanıt sayısı sorudan soruya değişmektedir. Bu raporda sunulan veriler, her bir soru için “yanıtsızlar” ayıklanarak değerlendirilmiştir. Bazı başlıklarda yapılan değerlendirmeler, kişinin değişik günlerde gazla karşılaşmasının toplamı alınarak yapılmıştır.

II.1. Yaş

Formda yaş sorusuna yanıt veren 9.395 incelendiğinde yanıt verenlerin büyük çoğunluğunun

(%65'i) 20-29 yaş grubunda olduğu belirlenmiştir. 30-39 yaş grubu ise %23 ile ikinci sıradadır. 19 yaş, 40-49 yaş ve 50 ve üstü yaşlar ise sırasıyla %6, %4 ve %2'dir.

II.2. Cinsiyet

Formu yanıtlayanların yarıdan fazlası (% 53) kadındır.

II.3. İllere göre dağılım

Forma 41 farklı ilden yanıt verilmiştir. Bu veri grubunda İstanbul % 64,5 ile ilk sırada yer almaktadır. Yanıtlayanların % 94,8'i üç büyük ildir (Tablo 1).

II.4. Etkilenme Düzeyi

Formda yer alan "gazdan etkilendiniz mi?" sorusuna verilen 9978 yanıtın %68,5'i "evet, çok yoğun etkilendim" biçimindedir. Formu yanıtlayan her 10 kişiden neredeyse yedisi kullanılan kimyasal maddelerden çok yoğun olarak etkilendiğini ifade etmektedir (Tablo 2).

II.5. Korunma

Çalışmaya katılanların % 88'i kimyasal gazlardan korunmak için bir araç kullanmış, %12,si ise kullanmamıştır. Yanıt verenlerin % 42'si basit maske, % 33'ü kimyasalların etkilerini giderici ve nötralize edici sıvılar kullanmıştır. Sadece % 14'ü gözlük ve % 11'i ise profesyonel maske kullanmıştır. Kimyasal gazlara maruz kalan kitlenin bu konularda ne denli hazırlıksız ve deneyimsiz olduğu bu verilerden de anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Kimyasal gösteri kontrol ajanlarına maruz kalma değerlendirme formu'na yanıt verenlerin illere göre dağılımı

İller	Sayı	%
İstanbul	5.717	64,5
Ankara	2.139	24,1
İzmir	549	6,2
Adana	115	1,3
Eskişehir	105	1,2
Antalya	51	0,6
Kocaeli	34	0,4
Hatay	19	0,2
Bursa	18	0,2
Samsun	14	0,2
Muğla	12	0,1
Mersin	11	0,1
Diğer*	76	0,9
Toplam	8.860	100,0

* Afyon, Ağrı, Aksaray, Aydın, Balıkesir, Batman, Burdur, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Hakkari, Isparta, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Konya, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Ordu, Sakarya, Samsun, Siirt, Şırnak, Tekirdağ, Yalova, Zonguldak.

Tablo 2. Kimyasal gösteri kontrol ajanlarına maruz kalma değerlendirme formu'na yanıt verenlerin etkilenme düzeyleri

Etkilenme düzeyi	Sayı	%
Çok yoğun etkilenenler	6.836	68,5
Biraz etkilenenler	2.581	25,9
Etkilenmeyenler	342	3,4
Hiç etkilenenler	16	0,2
Dolaylı olarak etkilenenler	203	2,0
Toplam	9.978	100,0

II.6. Mesafe

Bu soruya verilen 10.220 yanıtın %30'u kimyasal gaza 1 metreden az bir mesafe ile maruz kaldığını, %38'i de 1-5 metre arasında bir mesafeden maruz kaldığını göstermektedir. Diğer bir deyişle yanıtların %68'i 5 metrelik bir alanda gazla temas etmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Kimyasal gösteri kontrol ajanlarına maruz kalma değerlendirme formu'na yanıt verenlerin kimyasal gaza maruz kaldıkları en yakın mesafe

Kimyasal Gaza Maruz Kalınan		
En Yakın Mesafe	Sayı	%
1 metreden az	3.071	30,0
1-5 metre	3.843	37,6
5 metreden fazla	3.306	32,4
Toplam	10.220	100,0

II.7. Maruz kalma süresi

Değerlendirme forumuna yanıt verenlerin %33'ü gaza en yakın olduğu mesafede, gazla beş dakikadan daha fazla süreyle temas ettiklerini belirtmişlerdir. %38'i ise birkaç dakika temas etmiştir. Bu veri diğer bulgular ve özellikle 5 metrelik bir alan içinde gaza çeşitli defalar maruz kalanların fazlalığı ile birlikte değerlendirildiğinde gaz etkileniminin yoğun olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Kimyasal gösteri kontrol ajanlarına maruz kalma değerlendirme formu'na yanıt verenlerin kimyasal gaza maruz kaldıkları en yakın mesafede temas süresi

Kalan süre	Sayı	%
1 dakikadan az	2.929	29,2
Birkaç dakika	3.822	38,2
5 dakikadan fazla	3.262	32,6
Toplam	10.013	100

Mesafe ve maruz kalma süresi birlikte değerlendirildiğinde yanıtların %20'sinde 1 metreden az bir mesafede 5 dakikadan fazla maruz kalmanın söz konusu olduğu görülmektedir.

Bu süre (beş dakikadan fazla bulunma süresi) 1-5 metre mesafede %25'e çıkmaktadır. Beş metreden fazla mesafede ise %55'e çıkmaktadır.

II.8. Toplam maruz kalma süresi

"Biber gazı / göz yaşartıcı gaz bulunan ortamda toplam olarak bulunma süreniz kaç saattir?" sorusuna yanıtlayıcıların verdiği yanıtlar maruz kalınan günler toplamı alınarak değerlendirilmiştir. Farklı zamanlarda farklı sürelerde maruz kaldığını belirten 11.164 yanıt vardır ve bu yanıtların sadece %10'u bir saatten az maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. %53'ü ise farklı zamanlarda toplam 1-8 saat arasında kimyasallara maruz kaldığını belirtmektedir. %11'i ise 20-24 saat maruz kaldığını belirtmektedir. Bu veriler yanıtlayıcıların farklı zamanlarda ve sürelerde toplamda saatlerce gazla karşılaştıklarına işaret etmektedir. Bu durum sağlık etkilerinin ortaya çıkışını ve yoğunluğunu arttıran bir faktör olabilir.

II.9. Göz yaşartıcı gazlara maruz kalma sonrası ortaya çıkan belirtiler

Kimyasallara maruz kalma sonrası ortaya çıkan belirtiler sorulduğunda yanıt verenlerin en yoğun belirti olarak göz ve burun, boğaz ve solunum yolu belirtilerinin ön planda olduğu görülmektedir. Farklı zamanlarda ortaya çıkan belirtilerin toplam sayısı 147.284 olarak belirlenmiştir. Gazla karşılaşma sonrası ortaya çıkan belirti kümeleri Tablo 5'te görülmektedir. Belirtilerin tümünü incelemek için raporun tam metnine bakılabilir.

Tablo 5. Gazla karşılaşma sonrası ortaya çıkan belirtiler

Belirti kümesi	Belirti sayısı	%
Göz belirtileri	42.235	28,7
Kulak Burun Boğaz belirtileri	34.793	23,6
Solunum sistemi belirtileri	17.593	11,9
Genel belirtiler	16.704	11,3
Psikolojik belirtiler	10.881	7,4
Sindirim sistemi belirtileri	10.817	7,3
Deri belirtileri	7.857	5,3
Sinir sistemi belirtileri	5.875	4,0
Kalp-Dolaşım sistemi belirtileri	529	0,4
Toplam	147.284	100,0

II.10. Bir saatten uzun süren belirtiler

Farklı zamanlarda gazla karşılaşma sonrası bir saatten uzun süren belirtiler aşağıdaki grafikte sunulmuştur. Formu yanıtlayanlar, 1 saatten fazla süren toplam 46 binden fazla belirti bildirmişlerdir. Belirtiler sistemlere göre kümelendiğinde belirti sayısı toplamları açısından aşağıdaki sonuçlar dikkat çekmektedir (Tablo 6).

II.11. Tekrarlayan belirtiler

Maruz kalma süresine göre tekrarlayan belirtiler aşağıdaki grafikte izlenmektedir. Maruz kalma süresinin artışı birçok belirtiyi tetiklemekte ve uzun süre devam etmesine yol açmaktadır (Grafik 1).

Tablo 6. Bir saatten uzun süren belirtiler

Belirti kümesi	Belirti sayısı	%
Göz belirtileri	11.762	25,4
Kulak Burun Boğaz belirtileri	9.373	20,2
Genel belirtiler	7.227	15,6
Psikolojik belirtiler	5.027	10,8
Solunum sistemi belirtileri	4.388	9,5
Sindirim sistemi belirtileri	3.519	7,6
Deri belirtileri	3.095	6,7
Sinir sistemi belirtileri	1.794	3,9
Kalp-Dolaşım sistemi belirtileri	199	0,4
Toplam	46.384	100,0

II.12. Gaz fişeği yaralanması

Formu yanıtlayanlar arasında gaz fişeği nedeniyle toplam yaralanma sayısı 788 (%7) olarak tespit edilmiştir. Yaralanma bölgeleri Grafik 2'de sunulmuştur. Bu veriler gaz bombalarının insanları hedef alarak ateşlendiğini düşündürmektedir.

II.13. Yaralanma Şiddeti

Yaralanma şiddetine ilişkin belirtilenler arasında sıyrıklar ve kızarıklık ilk sıralarda gelmektedir. Toplam 191 açık yara ve 31 kırık bildirilmiştir.

II.14. Sağlık yardımı alma durumu

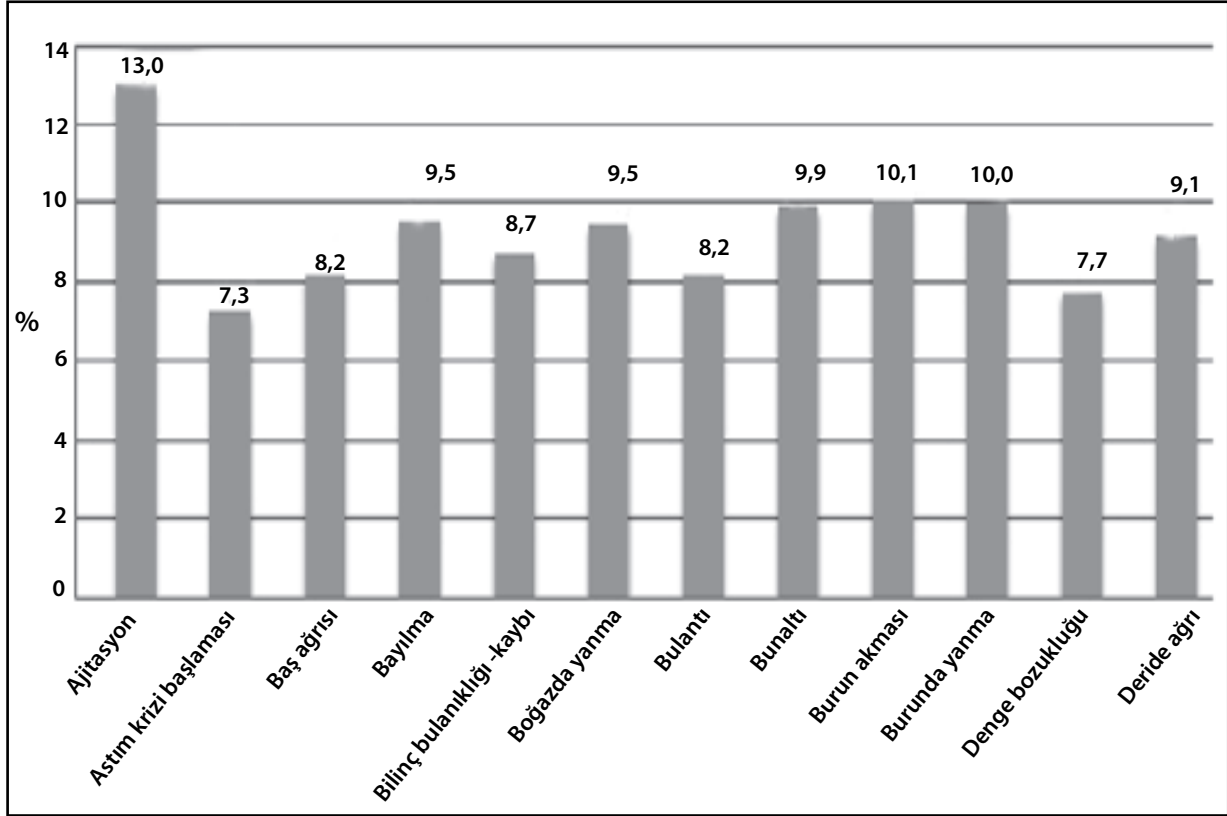
Verilen yanıtlar toplamına göre yanıtların %92'si sağlık yardımı almamış ya da çevresindeki gönüllülerden almıştır. Hastaneye başvurma ya da götürülme yüzdesi %5 düzeyindedir (Tablo 7).

II.15. Devam eden belirtiler

Gaza maruz kalma sonrası oluşan ve forma yanıt verildiği sırada devam eden bazı belirtiler sorgulandığında son maruz kalma sonrası bu belirtilerin devam ettiğini belirten 4315 yanıt vardır ve toplam yanıtların %39'unu oluşturmaktadır. Toplam maruz kalma üzerinden değerlendirildiğinde ise bu oran %42'ye yükselmektedir. Formun yanıtlandığı sırada devam eden belirtiler arasında sivilce benzeri döküntüler ve el ayaklarda kas güçsüzlüğü ve yürürken ve hareket ederken dengesizlik dikkat çekmektedir. Devam eden belirti sayıları Tablo 8'de sunulmuştur. Yanıt sayısı ve belirti sayısı karşılaştırıldığında bir kişide birden fazla devam eden belirti olduğu dikkat çekmektedir.

III. Değerlendirme

Ülkemizde toplumsal olaylarda güvenlik güçleri tarafından kullanımı giderek yaygınlaşan, "göz yaşartıcı gaz" olarak bilinen ve "gösteri kontrol ajanları" olarak adlandırılan kimyasal maddeler, yaşanan son olaylarla bir kez daha ülke gündemine oturmuştur. Günlerce yoğunlukla, her yerde ve sürekli kullanılan gaz ve sıvı formundaki bu kimyasal

Grafik 1. Gösteri kontrol ajanlarına maruz kalma değerlendirme formuna yanıt verenlerin bir günden fazla maruz kalma sonrası tekrarlayan belirtiler (TTB, 2013)

silahlar, ciddi sağlık sorunları yaratmış ve yaratmaya devam etmektedir.

TTB tarafından derlenen bilgilere göre, 31 Mayıs-24 Haziran 2013 tarihleri arasında meydana gelen olaylarda dört kişi ölmüş, 60'ı ağır olmak üzere sekiz bin kişi yaralanmıştır. On bir insanımız gözünü kaybetmiş, 103 kişi kafa travması geçirmiştir. Yaralan-

ma ve sağlık hizmeti ihtiyacının türleri biber gazına bağlı yüzeysel yangılar ve solunum sıkıntıları, astım krizi, epilepsi atakları, yakından atılan biber gazı kapsülleri, plastik mermiler ve darp nedenli kas-iskelet sistemi yaralanmaları (yumuşak doku zedelenmeleri, kesiler, yanıklar, basit kırıklardan sekel bırakacak ciddiyete sahip açık/kapalı kırıklar), kafa travmaları, plastik mermilerden kaynaklı görme ka-

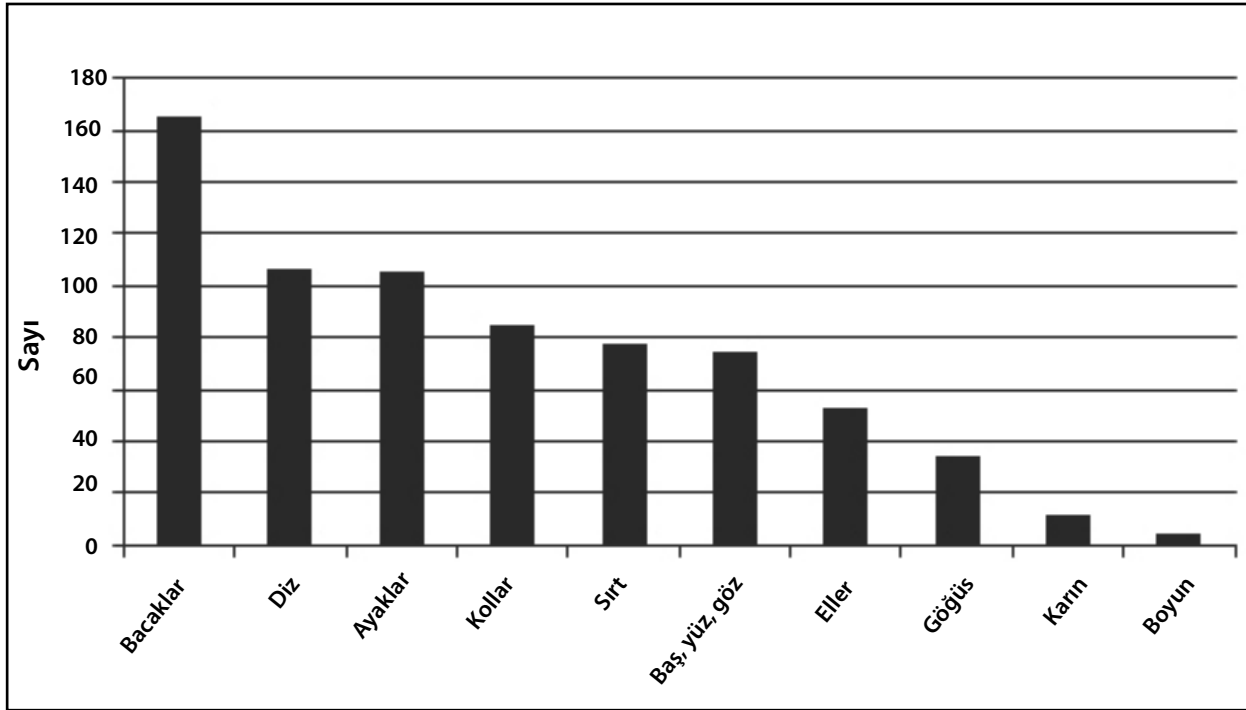
Tablo 7. Sağlık yardımı alma durumu

Sağlık yardımı alma durumu	Sayı	Yüzde
Yardım almayan	5.236	49,39
Gönüllülerden ve gönüllü sağlık çalışanlarından	4.660	43,95
Hastaneye giden/götürülen	515	4,86
Ambulanstaki sağlık görevlilerinden	187	1,76
Eczaneye başvuran	4	0,04
Toplam	10.602	100,0

Tablo 8. Yanıt verenlerin halen (forma yanıt verdikleri süre içerisinde) devam eden belirtileri

Belirtiler	Sayı	%	%*
Sivilce benzeri döküntü	1.575	33,2	14,1
El ve ayaklarda kas güçsüzlüğü	1.247	26,3	11,2
Yürürken ve hareket ederken dengesizlik	1.156	24,4	10,4
Ayak ve el parmaklarında karıncalanma	389	8,2	3,5
Ayak ve el parmaklarında uyuşma	374	7,9	3,4
Toplam	4.741	100,00	42,5

*Toplam yanıtlar içindeki yüzdesi

Grafik 2. Gösteri kontrol ajanlarına maruz kalma değerlendirme formuna yanıt verenlerin gaz fişeği nedenli yaralanma bölgeleri (TTB, 2013)

yıplarına varan göz problemleri ve karın içi organ yaralanmaları biçiminde belirtilmektedir. Bu bulguların bir kısmı plastik mermi, darp gibi sebeplerle oluşmuşsa da önemli bir bölümünün doğrudan veya yakından atılan gaz kapsülleri ile ilgili olduğu bilinmektedir. Güvenlik güçleri giderek daha farklı kimyasal maddeler kullanmakta, müdahalelerin şiddeti ve sağlık etkileri artış eğilimi göstermektedir.

Hastanelere ve sağlık kuruluşlarına ciddi sağlık sorunları ve yaralanmalarla başvuranlar dışında çok büyük bir grubun kullanılan kimyasal gazlardan etkilendiği bilinmektedir.

Gazdan etkilenenlere yönelik veri girişinin sürdüğü çalışmanın okumakta olduğunuz bu raporunda 11.155 yanıt üzerinden bir değerlendirme sunulmuştur. Elde edilen bulgulara ve "Kimyasal Silah / Gösteri Kontrol Ajanlarına Maruz Kalma Değerlendirme Formu" nu web sayfası üzerinden doldurarak verilen yanıtlara göre;

- Etkilenenlerin büyük çoğunluğunun (% 65'i) 20-29 yaş grubunda olduğu izlenmektedir. 30-39 yaş grubu ise %23 ile ikinci sıradadır.
- Etkilenenlerin yarıdan fazlası (% 53) kadındır.

• Etkilenenler 41 farklı ilde dağılmıştır, % 94,8'i üç büyük ildir. İstanbul % 64,5 ile ilk sırada yer almaktadır.

• Forma yanıt verenler %68,5 oranında gazdan "çok yoğun" etkilenmişlerdir. Buna göre her 10 kişiden neredeyse yedisi kullanılan kimyasal maddelerden çok yoğun olarak etkilendiğini ifade etmektedir.

• Kimyasal gazlardan korunmak için araç kullanımını %88 olmasına karşılık kullanılan malzemelerin yeterli koruma sağlamayan araçlar olduğu görülmektedir.

• Etkilenenlerin %30'u kimyasal gaza 1 metreden az bir mesafe ile maruz kaldığını, %38'i de 1-5 metre arasında bir mesafeden maruz kaldığını göstermektedir. Diğer bir deyişle yanıtların %68'i, 5 metrelik bir alanda gazla temas etmiştir. Ek olarak yanıt verenlerin %33'ü gaza en yakın olduğu mesafede, gazla beş dakikadan daha fazla süreyle temas ettiklerini belirtmişlerdir Bu durum maruz kalmanın yoğunluğu ve kimyasal maddenin vücuda giren miktarının yüksek olmasına, sağlık etkilerinin de bu oranda ağırlaşmasına neden olmuş olabilir.

• Etkilenenlerin %53'ü ise farklı zamanlarda top-

lam 1-8 saat arasında kimyasallara maruz kaldığını belirtmektedir. %11'i ise 20-24 saat maruz kaldığını belirtmektedir. Bu veriler yanıtlayıcıların farklı zamanlarda ve sürelerde toplamda saatlerce gazla karşılaştıklarına işaret etmektedir. Bu durum sağlık etkilerinin ortaya çıkışını ve yoğunluğunu arttıran bir faktör olabilir.

- Kimyasallara maruz kalma sonrası ortaya çıkan belirtiler sorulduğunda yanıt verenlerin göz ve burun, boğaz ve solunum yolu belirtilerinin ön planda olduğu görülmektedir. Farklı zamanlarda ortaya çıkan belirtilerin toplam sayısı 147.284 olarak belirlenmiştir. Bu belirtilerin 46 binden fazlası 1 saatten fazla sürmüştür.
- Belirtiler arasında astım ve hipertansiyon atakları, ciddi nefes darlığı, nörolojik ve psikolojik belirtiler azımsanmayacak düzeyde bulunmaktadır.
- Maruz kalma süresinin artışı birçok belirtiyi tetiklemekte ve uzun süre devam etmesine yol açmaktadır.
- Formu yanıtlayanlar arasında gaz fişeği nedeniyle toplam yaralanma yüzdesi %7 olarak tespit edilmiştir. Yaralanma bölgeleri verileri gaz bombalarının insanları hedef alarak ateşlendiğini düşündürmektedir.
- Yaralanma şiddetine ilişkin belirtilenler arasında sıyrıklar ve kızarıklık ilk sıralarda gelmektedir. Toplam 191 açık yara ve 31 kırık bildirilmiştir.
- Etkilenenlerin %92'si sağlık yardımı almamış ya da çevresindeki gönüllülerden almıştır. Hastaneye başvurma ya da götürülme yüzdesi %5 düzeyindedir.

Sonuç olarak bu veriler, yaşanan olaylarda kullanılan kimyasal maddelerin etkilenenlerde ciddi sağlık sorunlarına yol açtığını ortaya koymaktadır. Tıbbi literatürde "kimyasal silahlar" başlığında ele alınan ve insan sağlığına ve çevreye zararları çeşitli çalışmalarla ortaya konan, uzun dönemli etkileri konusunda çok ciddi kuşku bulunan bu maddelerin bu denli yoğun ve keyfi biçimde zarar vermek üzere kasıtlı kullanımı insan haklarına aykırıdır. Bu denli sağlık sorununa yol açtığı bilinen ve bu raporda da görüldüğü gibi binlerce, onbinlerce kişide ciddi sağlık etkilerine yol açan bu kimyasalların kullanımına sağlık otoritesi olan Sağlık Bakanlığının kayıtsızlığı başlı başına değerlendirilmesi gereken bir durumdur.

Ciddi sağlık sorunlarına hatta ölümlere yol açtığı konusunda bilgiler bulunan kimyasal silah kapsamındaki bu maddelerin kullanımı bir insanlık suçudur. Biber gazı ve benzeri kimyasal silahlar kapsamındaki gösteri kontrol ajanları bir an önce yasaklanmalıdır. Etkilenmeye bağlı ortaya çıkan sağlık sorunlarının izlenmesi ve uzun dönem etkilerinin ortaya konabilmesi için Türkiye'de halk sağlığından sorumlu temel kurum olan Sağlık Bakanlığı tarafından bilimsel, objektif ve şeffaf bir program başlatılmalıdır.

IV. Sonuç ve Öneriler

1. İstanbul Taksim Gezi Parkı'na ilişkin meşru ve barışçıl eylemlere şiddetli polis müdahalesiyle ülke geneline yayılan toplumsal olaylara emniyet güçlerinin yaygın ve aşırı bir biçimde kimyasal silah kategorisinde olan kimyasal gösteri kontrol ajanlarıyla müdahalesi birçok olumsuz sağlık sorununu, ölüm ve yaralanmaları gündeme getirmiştir. Kullanılan kimyasal maddeler ciddi sağlık etkileri oluşturabilmektedir.

2. İçişleri Bakanlığı açıklamalarına göre, 79 ilde yaklaşık 2,5 milyon kişi gösterilere katılmıştır. Göstericilere yapılan müdahaleler ve kullanılan yöntemler düşünüldüğünde, çeşitli biçimlerde olumsuz sağlık sonuçları yaratacak etkilenimlerin çok geniş bir nüfus kesiminde ortaya çıkabileceği görülmektedir. Bu raporda ortaya konan bulgular bu nedenle etkilenen kişilerin belirli bir kısmını ortaya koymaktadır.

3. "TTB Kimyasal Silah / Gösteri Kontrol Ajanlarına Maruz Kalma Değerlendirme Formu"na verilen 11.155 yanıt incelendiğinde genç yaş grubu ve kadınların daha ön planda olduğu, bazı belirtilerin uzun sürdüğü, bu bir saatten uzun süren belirtilerin arasında göz belirtileri, kulak-burun-boğaz belirtileri, genel belirtiler ve psikolojik belirtilerin olarak ön planda olduğu, astım ve hipertansiyon atağı, nefes darlığı gibi ciddi belirtilerin de ortaya çıktığı görülmüştür. Gaza maruz kalma ile çok sayıda belirti ortaya çıkmıştır ve tanımlanan toplam belirti sayısı 147 bindir. Bu belirtilerin azımsanmayacak bir kısmı bir saatten daha uzun sürmüştür. Yanıtlardan formun yanıtlandığı süre içerisinde devam eden bazı yakınmalar olduğu anlaşılmaktadır.

4. Formu yanıtlayanlar arasında gaz fişeği nedeniyle yaralanma oranı %7 olarak belirlenmiştir. En sık yaralanma bacaklar, ayaklar, kollar ve dizde ortaya çıkmıştır. Buna karşılık yüz, göğüs,

baş bölgesi gibi kritik bölgelerden de yaralanma vardır. 191 açık yara ve 31 kırık bildirilmiştir.

5. Ortaya çıkan belirtiler incelendiğinde gaza maruz kalanların, özellikle yakın mesafeden yoğun olarak ve uzun süre maruz kalanların sağlık etkileri açısından izlenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

6. Türk Tabipleri Birliği konuyu gündeminde tutmakta, yakından izlemektedir. Bu amaçla Gösteri Kontrol Ajanları Bilimsel Danışma Kurulu oluşturulmuştur.

7. Türk Tabipleri Birliği İçişleri Bakanlığına ve Emniyet Genel Müdürlüğüne yazı yazarak kullanılan gazların niteliğini ve çeşitlerini sormuştur. Farklı gazların kullanımı nedeniyle kamuoyunun bu konuda açıklıkla bir bilgi paylaşımına gereksinimi vardır. Bu rapordaki bulgular bu konudaki kuşkuları gidermemiştir.

8. Olaylarda kullanılan gaz ve diğer kimyasal maddelerle temas edip daha önce var olmayan şikayetleri başlayan ve devam edenlerin sağlık kuruluşuna başvurması ve sağlık açısından uzun süreli bir izlem programının başlatılması gerekmektedir.

9. Bilindiği gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Türkiye "biber gazı" ve göz yaşartıcı gazlar nedeniyle yargılanmıştır. AİHM kararlarında da, biber gazının kullanımının solunum problemleri, mide bulantısı, kusma, nefes borusunda iritasyon, göz kanalları ve gözlerde iritasyon, spazm, göğüs ağrısı, deride

yanma ve alerji gibi etkiler doğurabildiği belirtilmektedir. Ayrıca yüksek miktarlarda solunum ya da sindirim yollarındaki dokuların ölmesi, akciğerde ödem veya iç kanamaya (böbrek üstü bezinde kanama) yol açabileceği belirtilmiştir.

10. Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onur kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), biber gazını potansiyel olarak tehlikeli bir madde olarak değerlendirmiş, açık alanlarda kullanımına ilişkin olarak da çekinceler dile getirmiştir. CPT "eğer istisnai biçimde kullanılması gerekirse, açıkça tanımlanmış emniyet tedbirleri bulunmalıdır. Örneğin, biber gazına maruz kalan kişilerin derhal doktora erişimi sağlanmalı ve bu kişilere gerekli ilaç verilmelidir" demektedir.

11. Kullanılan kimyasalların insan sağlığına orta ve uzun süreli etkilerinin değerlendirilmesi çok önemli/gereklidir. Ülkemizde söz konusu kimyasal gaz kullanımına maruz kalmanın laboratuvar çalışmalarını da içeren, derinlemesine ve ileri araştırmalarla incelenmesi gerekmektedir. Türk Tabipleri Birliği bu süreçte sorumluluğunu yerine getirecektir.

12. Sağlık Bakanlığı, konunun sağlık boyutu ile ilgili kamuoyunu bilgilendirici açıklamalar yapmalı ve sağlık etkilerinin belirlenmesi ve izlemine ilişkin bir çalışma başlatmalıdır.

13. İnsan sağlığı açısından sakıncalı, zararlı olduğu açık olan bu maddelerin kullanımı yasaklanmalıdır.